

بہترین نخست
کلیات

مبانی برنامه‌درسی حوزه یادگیری زبان و ادبیات فارسی دوره

اول متوسطه

مقدمه

زبان و ادبیات فارسی، بازنمایاننده اندیشه‌ها، باورها و شکوه فکر فرهیخته فرهنگ ایران است و چونان میراث ارزشمند نسل‌ها و سده‌ها از گذشته به امروز، راه یافته است. برگ برگ فرهنگ و ادب فارسی را آثار منثور و منظومی تشکیل داده که بیانگر غنای اندیشه و بینشوری ایرانیان است. توجه به این موضوع حیاتی و وظیفه حساس و خطیر برنامه‌ریزان درسی به ویژه در قلمرو تعلیم و تربیت به شمار می‌رود تا از طریق ایجاد فضاهای مناسب برای دانش‌آموزان، امکان آشنایی آنان با این ذخایر فرهنگی فراهم آید و تجارب شایسته برای رسیدن به مراتبی از حیات طیبه و نیکوتر زیستن، کسب شود؛ یکی از مهارت‌های ضروری در دنیای کنونی، توانایی نوشتن است، انسان در زندگی اجتماعی نیاز به بازگویی سخن و ارتباط با هم‌نوعان خود دارد. نوشتن در کنار گفتن، از راه‌های ماندگارسازی کلام و بیان افکار است. نوشتن به سبب پیوستگی ناگسستنی با اندیشه و تفکر انسان، می‌تواند نقشی مهم در تقویت خلاقیت و کاربرد آن، داشته باشد؛ بنابراین، با طراحی و تدوین برنامه‌درسی مناسب، می‌توان دانش‌آموزان را با این حوزه، آشنا و آنان را نسبت به پاس‌داری از میراث فرهنگی ترغیب کرد و در به‌کارگیری آموخته‌ها در زندگی توانمند ساخت.

رویکردهای حاکم بر برنامه درسی مهارت‌های نوشتاری

رویکرد، جهت‌گیری اساسی نسبت به فرایند یاددهی – یادگیری و ابعاد گوناگون آن در حوزه برنامه‌ریزی درسی است. در یک نگاه کلی، از دو منظر (برنامه درسی ملی و برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی) می‌توان به رویکرد، نگریست.

رویکرد عام، رویکرد ویژه

رویکرد عام، بر بنیاد «برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران»، یعنی شکوفایی فطرت الهی، استوار است و تألیف و سازماندهی کتاب با توجه به عناصر پنجگانه (علم، تفکر، ایمان، اخلاق و عمل) و جلوه‌های آن در چهار پهنه (خود، خلق، خلقت و خالق) انجام گرفته است.

رویکرد ویژه

در برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی، رویکرد ویژه یا خاص برای آموزش مهارت‌های نوشتاری، رویکرد مهارتی است.

رویکرد مهارتی

رویکرد اصلی برنامه در تألیف و سازماندهی محتوای آموزشی این دوره، «رویکرد مهارتی» است. یعنی توانایی نوشتن، مهارتی است که در بی آموزش، تمرین، تکرار، کار و نوشتار، کسب می‌شود. نوشتن یک هنر زبانی نیست بلکه مهارتی اکتسابی است. از این رو، این درس، کاملاً ورزیدنی و عملی است. دانستنی‌های حفظی این کتاب، بسیار اندک و ناچیز است؛ از کشاندن آموزش کتاب به سمت مباحث دانشی و حفظ کردنی پرهیز شود. دانش‌آموزان باید در کلاس، فرصت نوشتن و بازنویسی و نقد نوشته‌های همدیگر را تجربه‌کنند. مناسب‌ترین راه، همین است. یکی از اصلی‌ترین دلایل کاهش حجم و تعداد درس‌ها ایجاد فرصت بیشتر برای تجربه‌های یادگیری است. کمتر حرف بزنیم و بیشتر به دانش‌آموزان برای نوشتن، فرصت بدهیم.

با توجه به انتخاب این رویکرد که در حقیقت جهت‌گیری کل برنامه را نشان می‌دهد، از نگرش انشایی و خلاقانه نویسی آگاهانه پرهیز شده است. انشا، فراتر از اهداف این دوره و مربوط به توانایی نویسندگی است که ما در دوره متوسطه دوم بدان خواهیم پرداخت.

افزون بر رویکرد خاص، چند رویکرد
 فرعی نیز در تدوین و سازماندهی محتوا
 مورد توجه بوده است که عبارت‌اند از:

۱- رویکرد کلی: براساس این رویکرد (روانشناسی گشتالت)، انسان هنگام برخورد با امور و پدیده‌ها ابتدا به کل آنها توجه می‌کند و پس از آن به اجزای سازنده کل می‌پردازد؛ به همین جهت در برنامه‌های درسی و مراحل یاددهی - یادگیری نیز باید نخست اشکال و صورت‌های کل را به دانش‌آموزان یاد بدهیم، سپس با استفاده از شیوه تجزیه کل به عناصر سازنده، اجزای آن را معرفی کنیم؛ مثلاً به جای آنکه دانش‌آموز به یادگیری تک تک اجزای یک نوشته پردازد ابتدا با طراحی ساختمان و نقشه نوشته به طور کلی آشنا می‌شود و مفهوم طبقه‌بندی نوشته را درک می‌کند؛ سپس جزئیات را به تدریج می‌آموزد.

۲- رویکرد فعالیت‌محوری: با توجه به اینکه بخش قابل توجهی از ماهیت درس آموزش مهارت‌های نوشتاری، مهارتی است و از طریق این مهارت‌ها به جنبه‌های درونی و برونی فرد پرداخته می‌شود، سعی شده است به طور متعادل در طراحی برنامه درسی فارسی متوسطه به جنبه‌های مختلف دانش‌آموز دوره متوسطه توجه کافی شود و متناسب با آن عناصر محتوا و فعالیت‌های یادگیری سازماندهی شود.

۳- رویکرد تلفیقی: از آنجا که درس «آموزش مهارت‌های نوشتاری» و «زبان و ادبیات فارسی» ماهیتاً تلفیقی و درهم تنیده است، تلاش شده برنامه درسی به نحوی تلفیقی ارائه شود که

در نهایت توانایی‌های ذهنی، درک و فهم، تجزیه و تحلیل، ترکیب و بازسازی، نقد و داوری، برقراری ارتباط با دیگران، ابراز وجود و بیان احساسات، افزایش قدرت خلاقیت و... تقویت شود و همچنین تفکر خلاق و انتقادی دانش‌آموزان پرورش یابد. این رویکرد در حوزه‌های زیر انعکاس خواهد داشت:

۱- تلفیق مهارت‌های زبانی.

۲- تلفیق اطلاعات و مهارت‌های زبانی.

۳- تلفیق مهارت‌های نوشتاری با سایر دروس.

۴- تلفیق مهارت‌های گفتاری با سایر دروس.

۴- رویکرد ساختاری: برنامه آموزش مهارت‌های نوشتاری به گونه‌ای طراحی و تدوین شده

که در نهایت، دانش‌آموز نسبت به ساختارهای تشکیل‌دهنده زبانی و نوشتاری آگاهی پیدا کند و از طریق مهارت در شناخت جنبه‌های توصیفی زبان، به معانی موجود در آن پی‌ببرد و بتواند در نوشتن، ساختار معیار زبان نوشته را به کار بگیرد.

۵- رویکرد نقش‌گرایی: در این رویکرد، آموزش مهارت‌های نوشتاری وسیله و ابزاری

برای بیان معانی است. به جای توجه ویژه به عناصر زبانی، به بعد کاربردی و تولیدی زبان و ادبیات و نقش آن تأکید می‌شود. از عناصر زبان و ادبیات فقط در حدی سود جسته می‌شود که معنا و کاربرد زبان برای انتقال پیام تسهیل گردد و محتوای برنامه براساس معنا سازماندهی شود. براساس این رویکرد، صورت و ساخت ظاهری زبان اصل نیست بلکه نقش و کارکرد معنایی زبان مهم است.

۶- رویکرد ارتباطی: در این رویکرد، آموزش مهارت‌های نوشتاری وسیله‌ای برای فهم و

پیام‌رسانی و برقراری روابط اجتماعی بین افراد تلقی می‌گردد و به جای توانش زبانی و ادبی به توانش ارتباطی و کنش‌های زبانی اهمیت داده می‌شود؛ در نتیجه، حس نیاز دانش‌آموز به بهره‌گیری از آثار زبان و ادبیات، رشد یافته، امکان تعامل بین افراد و گروه‌ها افزایش می‌یابد.

مهم‌ترین نکته در این رویکرد این است که آموزه‌ها و رهیافت‌های این رویکرد به گونه‌ای است که

هم رویکرد ساختاری و هم رویکرد نقش‌گرایی را در برمی‌گیرد. شاید بتوان رویکرد ارتباطی را به‌عنوان یک رویکرد کاملاً تلفیقی در قلمرو مهارت‌های زبانی به شمار آورد. از این دیدگاه، همه توانایی‌های زبانی در پی پروردن خوب سخن‌گفتن و راحت‌نوشتن برای دستیابی به مهارت ارتباط هستند.

اصول برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی در دوره اول متوسطه

برخی از اصول برنامه درسی را که به طور مستقیم با موضوع آموزش مهارت‌های نوشتاری پیوند دارد؛ در پی، می‌آوریم:

— در این برنامه، اصل بر جنبه‌های عملی زبانی و ادبی باشد.
راهکارها

- تدوین محتوا براساس روش فعالیت محوری.
- تقویت موازی مهارت‌های گفتاری و نوشتاری.
- در نظر گرفتن تمرین‌ها و فعالیت‌های عملی و کاربردی.
- آموزش مهارت‌های زبانی و فرازبانی تفکر و نقد به صورت موازی و مساوی.
- ارزشیابی از پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان براساس چهار مهارت زبانی و دو مهارت تفکر و نقد.

— برنامه باید بتواند توانایی اندیشیدن در نوجوان را تقویت کند.

- پیش‌بینی و سازماندهی نمونه‌هایی حاوی پیام‌های غیرمستقیم.
- پیش‌بینی فعالیت‌ها و تمرین‌های آشناسازی دانش‌آموزان با مراحل منطقی تفکر.
- آموزش غیرمستقیم توانایی‌های ذهنی مثل مقایسه و تحلیل و ترکیب از طریق فعالیت‌ها.
- پیش‌بینی تمرین‌هایی به منظور توانایی اظهارنظر، پیشنهاد و ارائه راه‌حل به نوجوان.
- پیش‌بینی تمرین‌ها و آزمون‌های خلاق و فعال در ارزشیابی.

— سیر توجه برنامه از زبان طبیعی به زبان معیار باشد.

- ارائه تمرین‌ها و فعالیت‌هایی جهت شناخت زبان گفتار و نوشتار.

- طّراحی و تدوین تمرین‌ها و فعالیت‌های یادگیری از مهارت‌های شفاهی به مهارت‌های کتبی.
- بهره‌گیری از ویژگی‌های زبان و فرهنگ مردم برای ساده‌نویسی.
- انتخاب متون مناسب زبانی و ادبی.

— برنامه باید زمینه‌ساز تقویت روحیه مطالعه و کتاب‌خوانی باشد.

- تجهیز کتابخانه مدارس متناسب با اهداف برنامه.
- جذب و جلب مشارکت نهادهای فرهنگی برای تحقق اهداف مطالعه و کتاب‌خوانی.

— برنامه باید زمینه‌ساز تقویت و پرورش خلاقیت و ذوق هنری و ادبی نوجوان باشد.

- پیش‌بینی محتوا براساس الگوهای خلاق و فعال.
- پیش‌بینی تمرین‌هایی در کتاب به منظور تقویت قوه خلاقیت و ذوق هنری.
- طّراحی تمرین‌هایی جهت تقویت روح جست‌وجوگری و کشف و حل مسئله.
- بهره‌گیری از گونه‌های متنوع هنری و ادبی با تأکید بر جنبه‌های زیباشناسی و حسی.
- بهره‌گیری از شیوه‌های خلاق.

— به تقویت و تعمیق حافظه شنیداری و دیداری توجه کافی شود.

- بهره‌گیری از تمرین‌های مناسب مانند مقایسه، خاطره‌گویی، گزارش نویسی.
- بهره‌گیری از تمرین‌های مناسب تصویرخوانی و تفسیر و توصیف تصویر، رویداد.
- بهره‌گیری از متون مناسب برای پرورش حواس پنجگانه.
- بهره‌گیری از ابزارها و رسانه‌های چندظرفیتی جدید.

— برنامه، زمینه‌سازی مناسب برای ابراز وجود، اعتمادبه‌نفس و بیان احساس دانش‌آموزان

را فراهم آورد.

- پیش‌بینی بخش‌هایی جهت طرح دیدگاه‌ها، عقاید و احساسات.
- پیش‌بینی فعالیت‌هایی برای تحقق این هدف.
- پیش‌بینی تمرین‌هایی برای نقد و اظهارنظر و...

اهداف کلی برنامهٔ درسی در زمینهٔ «آموزش مهارت‌های نوشتاری»

مبتنی بر برنامهٔ درس ملی

الف) عنصر تعقل

- تقویت تفکر و پرورش قوهٔ قضاوت و ارزیابی منطقی.
- انتخاب و سازماندهی متونی که زمینهٔ پرورش تعقل، تأمل و تفکر را در دانش‌آموزان ایجاد کند.
- ایجاد فرصت‌های مناسب در برنامه برای تربیت و پرورش شهروندانی با نگرشی عقلانی.
- ایجاد فرصت‌های مناسب در برنامه برای تربیت و پرورش تفکر خلاق و انتقادی.
- تقویت توانایی تفکر و افزودن بر توانایی‌های ذهن و زبان.

ب) عنصر ایمان

- تقویت باور به ارزش‌های دینی، اسلامی و اخلاقی.
- تقویت توجهٔ بیشتر به ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی.
- آشنایی با برخی از آثار نوشتاری در زمینهٔ مسایل اعتقادی
- بهره‌گیری از مظاهر باورشناختی و ایمانی در نوشته‌ها.

پ) عنصر علم

- آشنایی با اصول و قواعد نگارشی و قواعد درست‌نویسی جمله و عبارت.
- آشنایی با سازمان‌دهی ذهنی برای نوشتن یک اثر.
- آشنایی با درست‌اندیشی و آسان‌نویسی.
- تقویت سواد دیداری از طریق توجه به عناصر و اجزای تصویر
- آشنایی با شیوه سنجیدن و مقایسه برای شناخت بهتر پدیده‌ها.
- آشنایی با ساختار و اجزای یک نوشته.
- آشنایی با کاربردهای نوشتهٔ معیار.
- شناخت نمونه‌هایی از نوشته در قالب‌های گوناگون.
- شناخت ابعاد زیبایی شناختی ضرب المثل، حکایات و ...
- آشنایی با چند نمونه برجسته از بهره‌گیری حس شنوایی در توصیف.
- آشنایی با روش مقایسه به عنوان راهی برای گسترش فکر.
- آشنایی با شیوه جانشین‌سازی در نوشتن متن.

- آشنایی با بند مقدمه، بند نتیجه و بندهای بدنه در یک نوشته.
- آشنایی با کاربردهای زبان گفتاری.
- آشنایی با چگونگی نوشتن یادداشت‌های روزانه، زندگی‌نامه.

ت) عنصر عمل

- کاربردهای زبان معیارگفتاری.
- توانایی برگرداندن زبان گفتار به زبان معیار.
- توانایی خواندن متن همراه با درک و فهم درون مایه آن.
- توانایی بازشناسی متون با توجه به ساختار و زبان نوشته.
- توانایی طبقه‌بندی ذهن و نوشته.
- توانایی ارزشیابی، نقد و تحلیل نوشته خود و دیگران.
- مهارت باز آفرینی مثل‌ها.
- مهارت نوشتن با بهره‌گیری از روش‌های بازنویسی حکایات و بازآفرینی مثل‌ها.
- مهارت گسترش متن.
- توانایی تفکیک بندهای موضوع.
- توانایی تشخیص «ریز موضوع»های یک نوشته.
- تولید یک نوشته با بهره‌گیری از طبقه‌بندی موضوع.
- رعایت علائم سجاوندی (نشانه گذاری) در نوشته.
- توجه به پاکیزه‌نویسی و خوش خطی و نداشتن غلط املائی در انشا.
- توانایی درک و تحلیل تصویر.
- رعایت نظم بخشی و انسجام متن نوشته.
- طرح سؤالاتی مناسب برای نوشتن متن.
- تقویت توانایی ارزیابی آثار (براساس سنجه‌های ارائه شده در درس).
- درک ابعاد زیبایی‌شناختی نمونه‌های موجود و بهره‌گیری از آن در نوشته.

ث) عنصر اخلاق

- آشنایی با ارزش‌های فرهنگی، دینی، اجتماعی و اخلاقی ایران اسلامی.
- ایجاد علاقه به زبان، فرهنگ و ادبیات ایران اسلامی در میان دانش‌آموزان.
- تقویت علاقه و نگرش مثبت به کاربرد مهارت‌های نوشتن.

- تقویت علاقه و نگرش مثبت به مطالعه و کتاب خوانی.
- تقویت فرهنگ نقدپذیری و تحمل سخن دیگران.
- تلطیف احساسات، عواطف و التذاذ ادبی از راه مطالعه آثار ادبی.

اهداف خاص عناصر سازه‌ای کتاب «آموزش مهارت‌های نوشتاری»

۱- فعالیت‌های نگارشی

- تقویت توانایی بازشناسی (تشخیص) متون.
- پرورش توانایی آفرینش نوشتاری، نوشتن و تولید.
- افزایش توانایی بررسی متن، تحلیل و نقدنویسی.
- تقویت توانایی اظهارنظر درباره افکار و اندیشه‌های بیان شده در نوشته دیگران.
- کسب مهارت در کاربرد صحیح قواعد دستوری برای درست سخن گفتن و درست نوشتن به زبان فارسی معیار.

- پرورش توانایی نقد و تحلیل و کاربست هر یک از آموزه‌های درس در نوشته دیگران.
- کسب مهارت در کاربرد صحیح کلمات در مناسبات اجتماعی و مکاتبات.
- تقویت مهارت در درست‌نویسی کلمات، ترکیبات، اصطلاحات هر پایه.
- کسب مهارت و توانایی استفاده از زبان معیار.
- کسب مهارت در بیان افکار و اندیشه‌ها به صورت نقد و ارزیابی آثار.
- توانایی فرضیه‌سازی، استدلال و نتیجه‌گیری درباره محتوا و پیام متن.

۲- درست‌نویسی

- آشنایی و آموزش هنجارهای نوشتن در زبان فارسی معیار.
- تقویت مهارت در درست‌نویسی کلمات و ترکیبات.
- کسب مهارت و توانایی استفاده از زبان معیار و بهره‌گیری از توانایی‌های زبان مادری.
- کسب مهارت در کاربرد صحیح کلمات در مناسبات اجتماعی و مکاتبات.

– کسب مهارت در کاربرد صحیح قواعد دستوری برای درست سخن گفتن و درست نوشتن به زبان فارسی معیار.

– پرورش شناخت ساختار زبان معیار.

۳– تصویر نویسی

– تقویت سواد دیداری دانش‌آموزان.

– تقویت قدرت تحلیل و خوانش تصاویر و پرورش درک دیداری.

– توانایی برقراری ارتباط با تصویر.

– تقویت توانایی ارتباط بین اجزا و عناصر تصویر.

– پرورش قدرت استدلال، تفکر و نوشتن خلاق (انشا).

– تقویت توانایی تبدیل اطلاعات بصری به متن نوشته.

۴– حکایت نگاری

– گسترش نوشته از راه ساده نویسی

– تقویت سواد ادراکی دانش‌آموزان و درک و فهم مناسب متون کهن.

– تقویت شناخت ساختار زبان فارسی معیار و به کارگیری صحیح آن در حکایت‌نگاری به

زبان ساده.

– ایجاد فرصت برای ساده‌نویسی از طریق حکایت‌ها.

– کسب مهارت در نوشتن از طریق دست‌ورزی در بازنویسی حکایت‌ها.

– آشنایی با مضامین حکایات کهن فارسی.

۵– مثل نویسی

– گسترش نوشته از راه بازآفرینی

– آشنایی با نمونه‌هایی از ضرب‌المثل‌ها و آموزه‌های حکمی آنها.

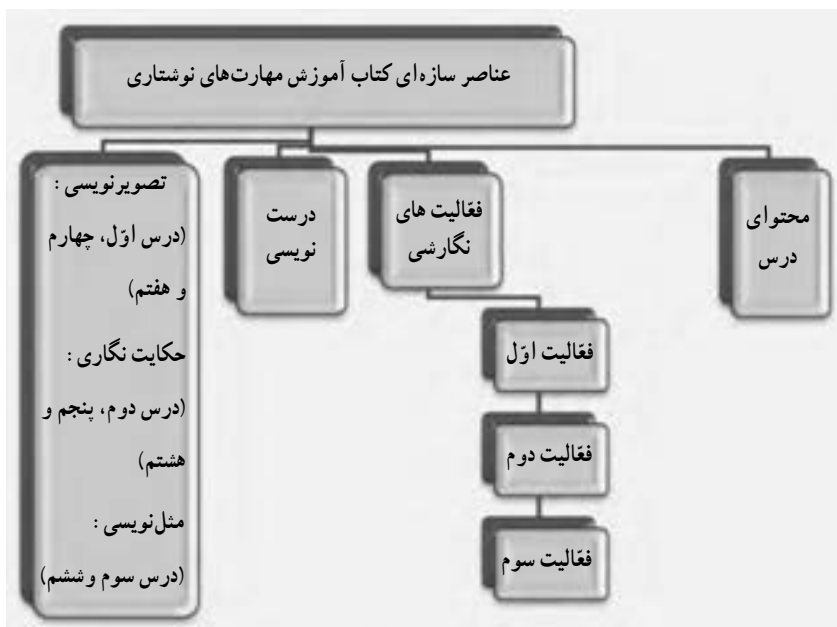
– بهره‌گیری از ظرفیت معنایی و تصویری مثل‌ها برای بهتر نوشتن.

– کسب مهارت در برقراری ارتباط صحیح بین متون ادبی و موضوعات اجتماعی و سبک زندگی.

– کسب مهارت در نوشتن از طریق به کارگیری قدرت بازآفرینی مثل‌ها.

– تقویت ذهنی و زبانی از طریق مثل‌ها.

ساختار یک واحد درسی در کتاب آموزش مهارت‌های نوشتاری نهم به صورت زیر، سازماندهی و تدوین شده است.

نمودار عناصر سازه‌ای یک واحد درسی

درنگی در ساختار و محتوا

این کتاب علاوه بر مهارت نوشتن، مهارت‌های شنیدن، سخن گفتن، درک متن، نقد و تحلیل را

زیر پوشش دارد.

توجه:

- کتاب با ستایش، آغاز و به نیایش، ختم می‌شود.
  - محتوای این کتاب در هشت درس، سازماندهی شده است.
  - میزان تقریبی ساعت آموزشی مؤثر، حدود ۲۴ جلسه مفید در سال است و فرایند یاددهی – یادگیری هر درس این کتاب باید در سه جلسه (آموزش، تمرین و تکرار، تثبیت یادگیری) طراح و تنظیم گردد.
  - رویکرد برنامه و محتوای آن، «رویکرد مهارتی» است و این درس، کاملاً ورزیدنی و عملی است.
  - یکی از اصلی‌ترین دلایل کم بودن حجم و تعداد درس‌های کتاب، این است که دانش‌آموزان در کلاس، فرصت نوشتن و بازنویسی و نقد نوشته‌های همدیگر را پیدا کنند.
- محتوای کتاب آموزش مهارت‌های نوشتاری، از فکر کردن به عنوان نقطه آغاز نوشتن، شروع می‌شود سپس برای ساده‌سازی آموزش و یادگیری نوشتن، چهارچوب‌ها و روش‌هایی را ارائه می‌دهد. در هر درس، تمرین‌های نوشتاری در سه بخش با عنوان «فعالیت‌های نگارشی»، «درست‌نویسی»،

«تصویرنویسی»، «حکایت نگاری» یا «مَثَل نویسی»، سازماندهی شده است.

۱- متن درس : درس ها به دو روش مستقیم و غیرمستقیم ارائه شده است.

الف) مستقیم : ارائه اطلاعات از سوی دانای کل.

ب) غیرمستقیم به کمک قالب‌هایی چون : داستان، خاطره، حسب حال و ...

۲- فعالیت‌های نگارشی : فعالیت‌های نگارشی با نظمی علمی و منطقی آموزشی به دنبال هم

آمده‌اند؛ شماره یک با هدف تقویت توانایی تشخیص، شماره دو با هدف پرورش توانایی نوشتن و تولید دانش آموزان و شماره سه با هدف تقویت توانایی بررسی متن، تحلیل و نقدنویسی، طراحی شده است.

۳- درست‌نویسی : بخش «درست‌نویسی» با هدف آموزش هنجارهای نوشتن و آشنایی با

کاربرد درست واژگان در نوشتار معیار، در ساختار کتاب گنجانده شده است. پس از یادگیری این نکات، طبیعی است که به هنگام نوشتن، این هنجارها را رعایت کنیم.

۴- تصویرنویسی : تصویرنویسی، یعنی نوشتن درباره اجزا و عناصر دیداری در تصویر،

لازمه خوب نوشتن در این بخش، دقت در نگاره و بررسی و خوانش و درک عناصر بصری است. در حقیقت هر تصویر، بهانه بسیار نیکویی برای نوشتن است. از هر تصویر، موضوع‌های فراوانی

را می‌توان برگزید و درباره‌اش نوشت. مهم نیست که کدام بخش از تصویر را موضوع نوشتن قرار می‌دهید، آنچه در این کار ارزش دارد، چگونگی بیان و درک و تفسیر ما از تصویر و قدرت پرورش

موضوع است. اگر خوب دیدن را به خوب اندیشیدن پیوند بزنیم و فرصتی برای تفکر ایجاد کنیم؛ عمل نوشتن برای ما آسان‌تر می‌شود.

۵- حکایت نگاری : در حکایت نگاری، تأکید بر بازنویسی به زبان ساده و ساده‌نویسی است.

مایه‌های طنز نهفته در برخی از حکایت‌ها و ضرب‌المثل‌ها، طراوت و ویژه‌ای به فضای ذهن اهل زبان می‌بخشد و نشاطی تازه بدان می‌افزاید که در خلاقیت و نوآفرینی، بسیار نقشمند و اثرگذار است.

۶- مثل‌نویسی : در مَثَل نویسی، بازآفرینی و گسترش دادن و افزودن شاخ و برگ به اصل

نوشته، مورد تأکید است.

«حکایت‌نگاری و مَثَل نویسی» آخرین تمرین نوشتاری درس‌های پایانی کتاب را تشکیل می‌دهند.

حکایت و ضرب‌المثل در بارورسازی ذهن و زبان و پرورش حافظه و تقویت خوب سخن گفتن و زیبا نوشتن، بسیار مؤثر است. ضرب‌المثل‌ها در افزایش توان سخنوری و قدرت نویسندگی، کارمایه و

نیروی شگرفی دارند.

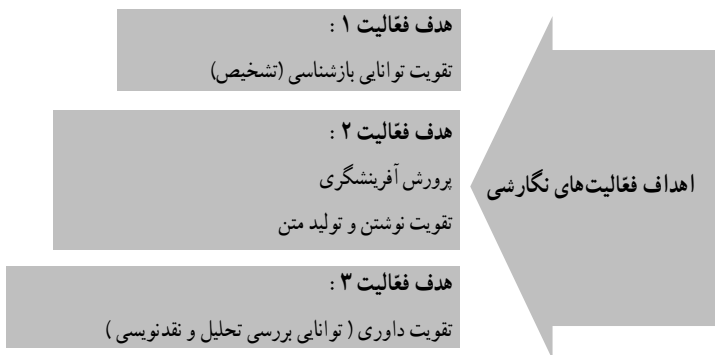
بررسی و تحلیل ساختار کلی کتاب

اهداف کتاب هفتم شامل: ایجاد نظم ذهنی، آموزش ساختمان نوشته، طبقه‌بندی موضوع است؛ اهداف کتاب هشتم شامل: مهندسی ساختمان نوشته و آموزش راه‌های پرورش تفکر است. کتاب نهم، به ابزار و مواد و مصالح نوشتن، یعنی واژه و دقت در کاربرد واژه در بافت نوشتار و سپس به زبان و قالب و چگونگی عمق بخشیدن به نوشته، می‌پردازد.

۱- فعالیت‌های نگارشی

این فعالیت، کلاس را با تعامل میان معلم و دانش‌آموز، و دانش‌آموز با دانش‌آموز مواجه می‌سازد. اهداف این فعالیت عبارت‌اند از:

- ارزشیابی میزان درک دانش‌آموز از مطالب و محتوای درس.
- تقویت توجه، دقت و تمرکز حواس.
- ارتقای مهارت گفت‌وگو و آماده‌سازی ذهن برای نوشتن.
- ایجاد فضای تعامل، نقد، همفکری و همیاری علمی.
- در بخش فعالیت‌های نگارشی، معمولاً سه پرسش مطرح می‌شود.

فعالیت اول : نخستین فعالیت نگارشی در حوزهٔ بازشناسی قرار می‌گیرد و پاسخ این بخش اغلب، همگراست. (پاسخ‌ها تقریباً یکسان و مربوط به متن درس است و دانش‌آموزان با مراجعه به متن، پاسخ آن را خواهند داد.) این پرسش میزان تشخیص و توجه و دریافت دانش‌آموزان را نسبت به آموزه‌های متن درس، ارزشیابی خواهد کرد.

فعالیت دوم : فعالیت نگارشی دوم در حوزهٔ آفرینش قرار می‌گیرد و هدف از این بخش، پرورش توانایی نوشتن و تولید دانش‌آموزان است و این فعالیت واگراست. البته، سنجه، معیار و موضوع نوشتن در هر درس بر بنیاد آموزه‌های همان درس استوار است. فعالیت نخست، برای تقویت دید بازشناسی و تشخیصی و فعالیت دوم با هدف پرورش توانایی آفرینش و تولید نوشتن و انشای دانش‌آموزان طراحی شده است.

فعالیت سوم : فعالیت سوم در قلمرو داوری، نقد و تحلیل قرار می‌گیرد. در این تمرین دانش‌آموزان از هم می‌آموزند، به هم می‌آموزانند و به دلیل داشتن زبان مشترک و احساسات نزدیک به هم، بهتر می‌توانند مفاهیم را به هم تفهیم و منتقل سازند. مبنای بررسی و نقد نوشته‌ها همان سنجه‌هایی است که در تمرین هر درس، ذکر شده است. در این فعالیت، دانش‌آموزان، نخست یاد می‌گیرند که با دقت به خوانش نوشته‌های هم کلاسی خود گوش بدهند (تربیت سواد شنیداری و افزایش درک شنیداری)، سپس بر بنیاد حافظهٔ کوتاه مدت خود و البته یادداشت‌برداری، نقد و نظر خود را مکتوب کنند.

راهکارهای آموزشی

۱- هنگام انجام فعالیت‌ها فرصت اندیشیدن، مشورت کردن و گفت‌وگوی دانش‌آموزان فراهم شود.
۲- دانش‌آموزان را تشویق کنید، پاسخ‌های خود را شرح و بسط دهند و از پاسخ‌های کوتاه پرهیز کنند.

۳- از دانش‌آموزان بخواهید علاوه بر پاسخ، نظر خود را دربارهٔ سؤال‌ها بازگو کنند.
۴- به دانش‌آموزان آموزش دهید تا در وقت پاسخ‌گویی دیگران، سکوت کنند و به دقت گوش دهند و احترام پاسخ و پاسخ‌گوینده را حفظ کنند.

۵- تشویق، پس از دریافت پاسخ و ایجاد انگیزه برای مشارکت در پاسخ‌گویی، بسیار مهم است.
۶- لازمهٔ نوشتن نقد خوب دربارهٔ نوشته‌های هم کلاسی‌ها، خوب گوش سپردن به خواندن نوشته‌هاست، بنابراین به هنگام خواندن متن می‌باید گروه‌های دانش‌آموزی کاملاً سکوت را رعایت کنند.
۷- یکی از زمینه‌های درک صحیح شنیداری، خوانش نیکو و رعایت لحن و آهنگ مناسب متن است به همین سبب دانش‌آموزانی که نوشته‌های خود را در برابر جمع می‌خوانند باید به این ویژگی

توجه داشته باشند.

۲- درست‌نویسی

بخش درست‌نویسی با هدف آشنایی دستور خط فارسی و آموزش هنجارهای نوشتن در زبان فارسی معیار، در ساختار کتاب گنجانده شده است. طبیعی است که پس از یادگیری این نکات، به هنگام نوشتن، این هنجارها رعایت شود.

آشنایی با این نکات، مهارت‌های زبانی، دانش و کاربری آموزه‌ها را در دانش‌آموز، رشد می‌دهد و آنان را در تولید جمله‌های صحیح در گفتار و نوشتار توانمند می‌سازد.

۳- تصویر نویسی

تصویرنویسی، یعنی نوشتن درباره اجزا و عناصر دیداری در تصویر، لازمه خوب نوشتن در این بخش، دقت در نگاره و بررسی و خوانش و درک عناصر بصری است. در حقیقت هر تصویر، بهانه بسیار نیکویی برای فعال کردن ذهن و نوشتن است.

تصویرنویسی		
درس هفتم درختی را با ویژگی‌های زیر تصور کنید و متنی درباره آن بنویسید. • پا در هواست. • ریشه‌هایش در ابر فرو رفته است. • شاخه‌هایش روی زمین گسترده شده است.	درس چهارم • داخل یک اتوبوس شلوغ را تصور کنید و تصویر ذهنی خود را بنویسید.	درس یک • درون یک فضاپیما را که روی کره ماه توقف کرده، تصور کنید و تصویر ذهنی خود را شرح دهید.

تصویر، جهان بی‌انتهای و سرشار از ناگفته‌هاست. هر کسی تفسیر خود را از تصویر باز خواهد نوشت. از هر تصویر، موضوع‌های فراوانی را می‌توان برگزید و درباره‌اش نوشت. مهم نیست که کدام بخش از تصویر و با چه نگرشی موضوع نوشتن قرار می‌گیرد، آنچه در این کار ارزش دارد، میزان توانایی خوانش و توان نوشتن درباره تصویر است.

تصویرنویسی مجال و فرصتی برای ابراز خلاقیت‌هاست. هدایت، سعه صدر و تمرین لازمه موفقیت در این بخش است.

۴- حکایت نگاری

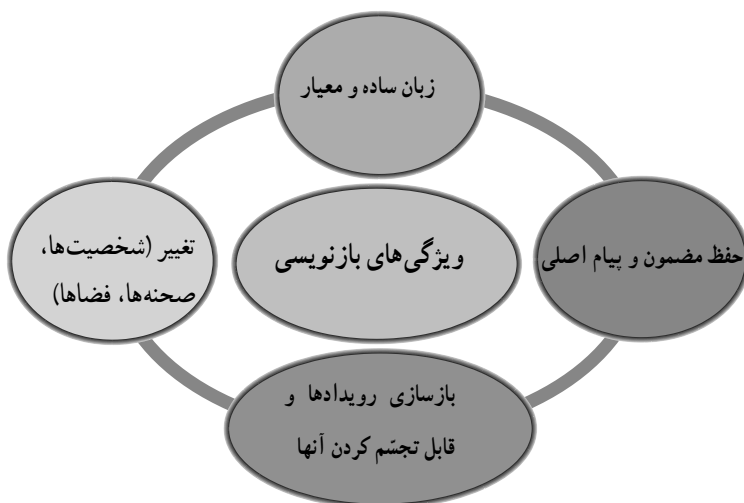
در حکایت نگاری، تأکید بر بازنویسی به زبان ساده و ساده نویسی است. بخش حکایت نگاری با هدف بارورسازی ذهن و زبان، آشنایی با متون و حکایات کهن، پرورش حافظه و تقویت توان خوب سخن گفتن و زیبانویسی در کتاب گنجانده شده است.

بازنویسی یکی از روش‌های دست‌ورزی برای کسب مهارت‌های نوشتاری است. همچنین به عنوان پل ارتباطی، موجب حفظ و گسترش بن‌مایه‌های حکمت و فرهنگ می‌گردد. در حکایت‌نگاری باید مجالی ایجاد کرد تا دانش‌آموزان، آزادانه و با اندیشیدن و مشورت کردن در فضایی پر از نشاط و آرامش به نوشتن پردازند.

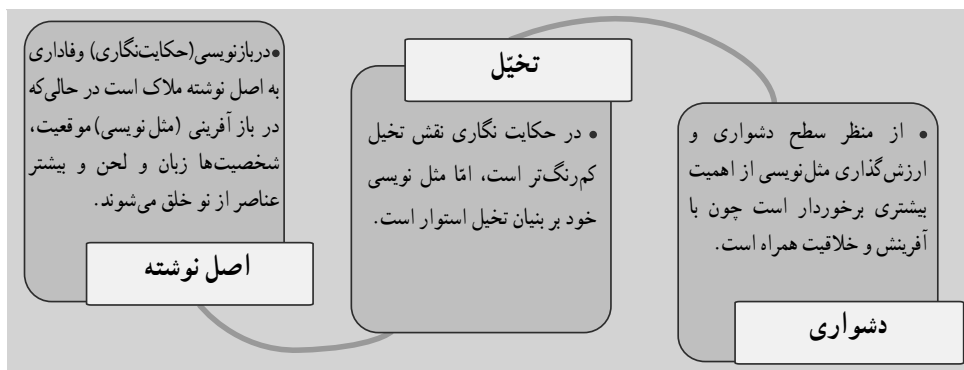
اهداف حکایت‌نگاری

- گسترش نوشته از راه ساده‌نویسی.
- تقویت سواد ادراکی (درک و فهم مناسب متون کهن).
- تقویت شناخت ساختار زبان فارسی معیار و به‌کارگیری صحیح آن.
- ایجاد فرصت برای ساده‌نویسی از طریق حکایت‌ها.
- دست‌ورزی درباره‌ی بازنویسی حکایت به زبان ساده.
- آشنایی با مضامین حکایات کهن فارسی.
- ساده‌نویسی در عین زیبانویسی.

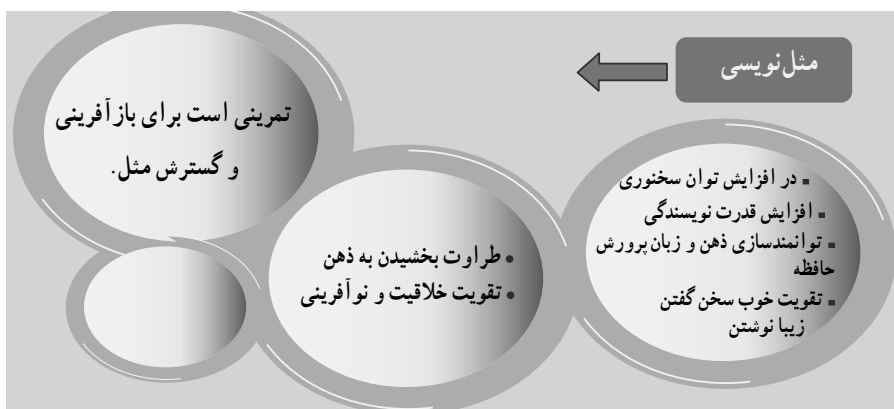

۵- مثل نویسی

در مثل نویسی، بازآفرینی و گسترش دادن و افزودن بر شاخ و برگ اصل نوشته، مورد تأکید است.

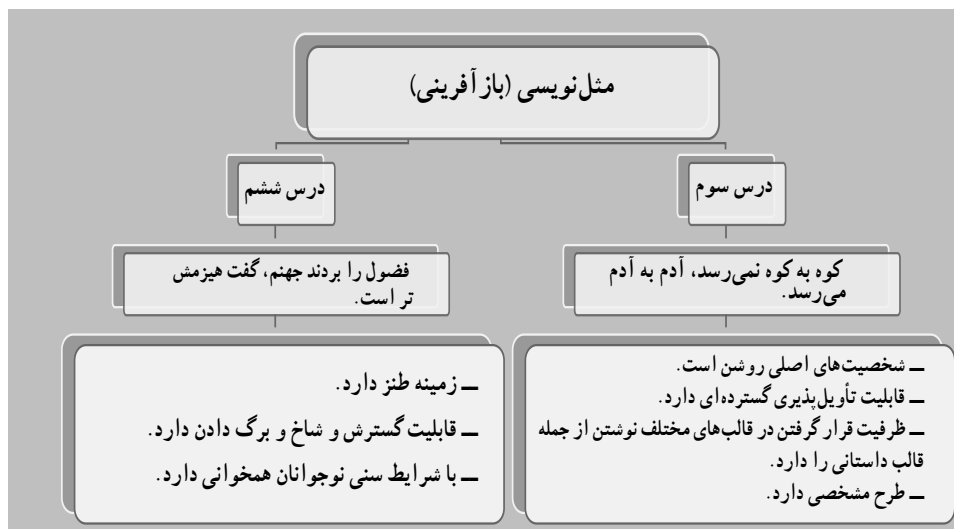

هدف از این بخش بهره‌گیری از تخیل، فضا سازی و تولید مضمونی نو بر پایه ضرب‌المثل‌ها است.

ضرب المثل‌ها در افزایش توان سخنوری و قدرت نویسندگی، کارمایه و نیروی شگرفی دارند. اگر در ساخت برونی و ظاهر، کوه نوشته و عبارتی بیش نیستند اما سرشار از معنا هستند و جهانی در پس خود دارند. به دلیل همین دو ویژگی، بهره‌گیری از ضرب المثل‌ها را شگردی بسیار کارا و اثربخش در پویاسازی ذهن و زبان می‌دانیم.

ریشه تاریخی و داستانی برخی از ضرب المثل‌ها در دسترس است اما هدف از این بخش، پژوهش درباره ریشه تاریخی ضرب المثل‌ها نیست بلکه هدف این است که هر دانش‌آموز از دریچه چشم خود به موضوع نگاه کند و به بازآفرینی مثل و بازسازی واقعه و فضا و رویداد آن پردازد.

روش‌های یاددهی - یادگیری در برنامه‌درسی

این برنامه، برای آموزش و تقویت مهارت‌های زبانی و فرازبانی و ایجاد ذوق و شوق برای نوشتن در دانش‌آموزان از میان همه روش‌ها چند روش زیر را، مؤثرتر می‌داند. یادآور می‌شویم که این روش‌ها پیشنهادی است و مدارس و معلمان و دست‌اندرکاران آموزشی می‌توانند از دیگر روش‌ها و فعالیت‌های متناسب با محتوا به فراخور ابزار و همساز با موقعیت‌های جغرافیایی خود استفاده کنند:

روش‌های تدریس پیشنهادی کتاب مهارت‌های نوشتاری		
روش تدریس	درس	پایه
خوشه‌سازی، روشن‌سازی طرز تلقی	درس اول	هفتم
نقشه مفهومی، اسکمپر	درس دوم	
بحث گروهی	درس سوم	
نیلوفر آبی	درس چهارم	
کاج	درس پنجم	
کارایی گروه	درس ششم	
بارش فکری	درس هفتم	
تدریس اعضای گروه	درس هشتم	
تدریس اعضای گروه	درس اول	هشتم
برخورد و زایش اندیشه‌ها (روشن‌سازی طرز تلقی)، تفکر موازی	درس دوم	
مشاهده و گردش علمی، بدیعه پردازی	درس سوم	
از خوب دیدن تا خوب نوشتن	درس چهارم	
بارش فکری	درس پنجم	
نوآفرینی (بدیعه پردازی)، چه می‌شود اگر...	درس ششم	
برسش و پاسخ، خوشه‌سازی، اسکمپر	درس هفتم	
کارایی گروه	درس هشتم	

چکیده‌ای در بازشناسی برخی از روش‌ها

روش نوآفرینی (بدیعه‌پردازی)

واژه بدیعه صفتی است بر وزن فعیل (مشبّهه) دارای دو معنی فاعلی «پدیدآورنده» و مفعولی «نوپدید و شگفت». کلمه بدیعه در لغت به معنی چیز تازه و نوظهور و نوآیین و در اصطلاح عبارت است از آرایش سخن فصیح و بلیغ، خواه نظم باشد و خواه نثر و مرادف آن را سخن‌آرایی و نادره‌گویی و نغزگفتاری می‌توان گفت. (همایی، ۱۳۶۱)

از معانی گوناگون، چنین دریافت می‌شود که دو چیز در مفهوم کلمه «بدیعه» هست.

۱- نوآوری و تازگی

۲- براعت و غرابت.

در قرآن کریم، کلمه «بدیعه» دو بار به کار رفته است:

۱- «بدیعه السموات و الارض و اذا قضی امرنا فانما یقول له کن فیکون» آیه ۱۱۷/بقره (۲)

۲- «بدیعه السموات و الارض انّی یکون له ولد و لم تکن له صاحبه و خلق کلّ شیء...». آیه

۱۰۱/انعام (۶)

در همین دو آیه نیز، مفهوم شگفتی و نوآوری و غرابت و ظرافت که جلب توجه کند و اذهان را به خود متوجه سازد، در کلمه «بدیعه» وجود دارد؛ زیرا آفرینش آسمان‌ها و زمین، در ابتدا و به‌طور آغازی، خود موضوعی شگفت‌آور است. اهل ادب هم، شعر و نثری را بدیعه گویند که اعجاب‌آور باشد و مایه شگفتی اذهان گردد.

روش نوآفرینی یا بدیعه‌پردازی را «ویلیام گوردون و دستیارانش به منظور نوآفرینی و ارتقای خلاقیت طراحی کرده‌اند. مهم‌ترین اصل در روش بدیعه‌پردازی استفاده از قیاس‌هاست. بدیعه‌پردازی به ما فرصت ابتکار می‌دهد تا به پدیده‌ها، از منظری تازه نگاه کنیم و به نوعی دیگر به حل مسائل و ابراز خویشتن بپردازیم» (شعبانی، ۱۳۸۶).

روش بدیعه‌پردازی با استفاده از فعالیت استعاره‌ای، ساختی را به وجود می‌آورد که دانش‌آموزان به وسیله آن می‌توانند خود را در موقعیتی تازه قرار دهند که موجب تقویت تخیل و بصیرت آنها شود. (همان منبع).

به‌طور کلی دو راهبرد برای روش نوآفرینی یا بدیعه‌پردازی وجود دارد:

۱- نگاه تازه و آفرینش چیزی جدید، از این راهبرد برای آموزش انشا استفاده می‌شود.

۲- آشناسازی پدیده‌های ناآشنا، پدیده‌های جدید و تازه را آشنا و معنادار کردن.
اولین شیوه بر آن است که مسائل و نظریات آشنا را در پرتو خلاقیت و بینشی تازه در نگاه
بیوراند.

شیوه دوم، مفاهیم و عقاید جدید ناآشنا را به وسیله مفاهیم آشنا، معنی دار می‌سازد (همان منبع).
در اینجا از شیوه اول برای آموزش درس نگارش و انشا استفاده کرده‌ایم. مراحل این شیوه به
شرح زیر است:

مرحله اول) توصیف مسئله یا وضعیت جدید.

مرحله دوم) قیاس مستقیم.

مرحله سوم) قیاس شخصی.

مرحله چهارم) تعارض فشرده.

مرحله پنجم) قیاس مستقیم مجدد.

مرحله ششم) بررسی مجدد تکلیف.

مرحله اول) توصیف مسئله یا وضعیت جدید: در شروع درس از دانش‌آموزان خواسته
می‌شود تا موضوعی را انتخاب کنند؛ سپس به بحث و گفتگو در مورد آن پردازند. دانش‌آموزان
پس از مذاکره و مشورت با یکدیگر از میان موضوعات مختلفی که به ذهنشان می‌رسد یکی را انتخاب
می‌کنند؛ آن را به صورت مشخص معرفی نمایند؛ در این بخش به ویژگی‌ها، خصوصیات، صفات و...
اشاره می‌شود.

مرحله دوم) قیاس مستقیم: اکنون از منظر جدیدی به موضوع نگاه کنیم؛ با بیان این
ویژگی‌های تازه، دانش‌آموزان وارد قیاس مستقیم می‌شوند. در این مرحله دانش‌آموزان هر کدام
خصوصیتی را درباره موضوع بیان می‌کنند. پس از ذکر قیاس‌های مختلف از دانش‌آموزان خواسته
می‌شود؛ نزدیک‌ترین شباهت به موضوع را انتخاب کنند. دانش‌آموزان پس از بحث و تبادل نظر، یکی
از آن صفات را انتخاب می‌کنند.

مرحله سوم) قیاس شخصی: در این مرحله از دانش‌آموزان خواسته می‌شود، خود را در
موقعیتی تصور نمایند و احساسات خویش را بیان کنند. پس از فضا سازی ذهنی و بیان تصورات، از
دانش‌آموزان خواسته می‌شود تا پاسخ‌های خود را مرور و بازخوانی کرده و از میان آن، دو تصویر ذهنی
یا واژه متضاد را که ناسازی معنایی دارند؛ انتخاب کنند. در مرحله قیاس شخصی، فراگیرندگان بین
خود و مفهوم انتخاب شده، هم‌سویی و هم‌دلی ایجاد می‌کنند، خود را در درون قیاس و آن را در

قالب خود شرح می‌دهند و احساسات و تمایلات و انگیزه‌های خود را بیان می‌دارند. برای بیان قیاس شخصی، احساس نزدیکی و یکی شدن با مفهوم، بسیار ارزشمند است و در خلاقیت شخصی، اثر زیادی دارد.

مرحله چهارم) تعارض فشرده : دانش‌آموزان با استفاده از توصیف‌های گفت‌وگوهای مرحله دوم و سوم چند قیاس (تعارض) فشرده را پیشنهاد می‌کنند؛ بار دیگر درباره آنها چند و چونی در می‌گیرد و سرانجام دانش‌آموزان دست به انتخاب می‌زنند.

مرحله پنجم) قیاس مستقیم مجدد : در اینجا، دانش‌آموزان به ارائه و انتخاب قیاس مستقیم دیگری مبنی بر تعارض فشرده، روی می‌آورند. در این مرحله هیچ اسمی از موضوع اصلی به میان نمی‌آید؛ بلکه به کمک بارش مغزی، دست به سنجش‌ها و قیاس‌های تازه‌تری می‌زنند. پس از سپری شدن زمان، از دانش‌آموزان خواسته می‌شود که مناسب‌ترین قیاس مستقیم و پیوسته به موضوع و مفهوم را انتخاب کنند. دانش‌آموزان هم یکی را از آن میان برمی‌گزینند.

مرحله ششم) بازبینی و بررسی مجدد تکلیف : از دانش‌آموزان خواسته می‌شود که فرایند تولید ذهنی و دلیل‌گزینش خود را توضیح دهند. اکنون پس از این پویه‌های ذهنی، از دانش‌آموزان خواسته می‌شود که در مورد موضوع انتخابی نهایی خود با توجه به این قیاس‌ها و گفت‌وگوی مراحل چندگانه، انشا بنویسند. (روش‌های نوین یاددهی - یادگیری، اکبری شلدره و همکاران، ۱۳۸۸)

روش بارش مغزی : بارش فکری (brain storming) را ظاهراً نخست بار، شخصی به نام «الکس اس اسبورن» در سال ۱۹۳۸ به کار گرفت که به اسامی مختلف مانند بارش افکار، طوفان فکری، طوفان ذهنی نیز خوانده می‌شود، یکی از معروف‌ترین روش‌های ایجاد خلاقیت است. بارش فکری یک روش گروهی است و شرکت‌کنندگان در مورد یک مسئله یا مشکل به صورت گردشی تراوش‌های ذهنی خود را بیان می‌کنند. یک نفر، مدیریت و هدایت بحث را بر عهده می‌گیرد و یک نفر هم زایش‌های ذهنی ارائه شده را روی تخته یادداشت می‌کند.

این روش دو مرحله دارد :

۱- زایش و بارش فکر : هدف از این مرحله تولید افکار و اندیشه فراوان است که از سوی شرکت‌کنندگان ارائه می‌شود. در مرحله تولید فکر، هنجارهایی وجود دارد که همه شرکت‌کنندگان باید رعایت کنند :

— پرهیز از داوری، هیچ فکر و نظری نباید مورد قضاوت، ارزیابی و انتقاد قرار گیرد.
— نویر بودن فکر، هر چه افکار تازه‌تر و دور از ذهن، بکر و جسورانه باشند، ارزش

بیشتری دارند.

– باروری ذهن، هرچه میزان افکار و طرح نظرات نو بیشتر باشد، بهتر است.

– ایجاد فرصت، تا زمانی که افراد گروه دیدگاه‌های تازه‌ای ارائه می‌دهند، جلسهٔ بارش افکار

امتداد می‌یابد.

۲– **سنجش اندیشه‌ها**: در این مرحله، افکار مطرح شده؛ مورد ارزیابی قرار می‌گیرند، در

صورت لزوم، حذف و کاهش یا ترکیب می‌شوند و یا فکرهای جدید و کاملتری را به وجود می‌آورند. در

نهایت نیز ایده‌های برتر انتخاب و مورد استفاده قرار می‌گیرند.

شیوهٔ اجرا: معلم، موضوع نوشتن را تعیین می‌کند، از دانش‌آموزان می‌خواهد تا هرکلمه‌ای

که با توجه به موضوع آشنا به ذهن آنها می‌رسد، یادداشت کنند، سپس با هر واژه، جمله‌ای بسازند. از

کلمات تکراری و ساخت جمله‌های شبیه به هم، باید پرهیز شود. در پایان، جمله‌های ساخته شده را با

رعایت نظم منطقی و انسجام معنایی در پی هم بچینند و متن نوشته را کامل کنند.

روش حل مسئله: یکی دیگر از روش‌های مناسب آموزش نگارش و اثنا «روش حل مسئله»

است. در این روش، مسئله‌ای مطرح می‌شود که مثلاً می‌تواند از گرفتاری قهرمان قصه آغاز شود.

دانش‌آموزان به توصیف و تبیین مسئله پرداخته، راه حل یا راه‌حلهایی برای آن پیدا می‌کنند. پس از

بحث و گفت‌وگو، معلم نظر خود را دربارهٔ حل مشکل قهرمان داستان ارائه می‌دهد. دانش‌آموزان به

بررسی علت وقوع حوادث در قصه‌ها می‌پردازند، ارتباط علت و معلولی وقایع را کشف می‌کنند. ایده‌ها و

نظرهای مختلف را به یکدیگر مربوط و با هم مقایسه می‌کنند و نتایج داستان‌ها را پیش‌گویی می‌کنند.

مطالب ذکر شده می‌تواند در دو گونهٔ بیانی، یعنی گفتاری و نوشتاری، مطرح شود. در این دوره می‌توان

از دانش‌آموزان خواست تا دربارهٔ شنیده‌ها یا خوانده‌های خود به قضاوت و داوری بپردازند.

– **مراحل روش حل مسئله مبتنی بر الگوی «جان دیویی»**:

۱– مشخص کردن موضوع یا مسئله

۲– جمع‌آوری اطلاعات برای ساخت فرضیه

۳– فرضیه‌سازی

۴– آزمایش فرضیه‌ها

۵– نتیجه‌گیری، تعمیم و کاربرد.

– **مراحل روش حل مسئله، مبتنی بر الگوی «جورج پولیا»**:

۱– درک و فهم موضوع یا مسئله

۲- نقشه‌کشی یا طراحی برای حل مسئله

۳- اجرای نقشه و راهبردهای انتخاب شده

۴- بازنگری و بررسی

مدرسه، مطابق با الگوی حل مسئله، دانش‌آموزان را در موقعیتی قرار می‌دهد که بتوانند گمانه‌ها و پندارهای خود را از راه جست‌وجو، کاوش و به کمک شواهد موجود و گردآوری شده، بیازمایند و شخصاً از آنها نتیجه‌گیری کنند و ضمن رسیدن به هدف موردنظر، از روش‌های دانش‌اندوزی و جمع‌آوری اطلاعات نیز آگاه شوند. در روش حل مسئله شاگرد محور فعالیت است و اطلاعات علمی مستقیماً به او انتقال داده نمی‌شود. معلم با طرح موضوع و مسئله، شاگرد را به فعالیت وامی‌دارد و برای حل مسئله او را راهنمایی می‌کند، روابط میان گروهی بین شاگردان وجود دارد و انتقال دوسویه (بین معلم و شاگرد) است و شرایط و منابع آموزشی منحصر به کلاس و کتاب درسی نیست. الگوی حل مسئله به زمان، مکان، امکانات و معلم‌ان باتجربه، نیازمند است.

مراحل اجرا در الگوی حل مسئله : کلاس به گروه‌های ۵ یا ۶ نفره تقسیم می‌شود :

۱- یک موضوع نوشتاری طرح می‌شود.

۲- دانش‌آموز با کمک و هدایت معلم، اطلاعات مورد نیاز را از طریق گفت‌وگو، مطالعه، مشاهده و راه‌های دیگر گردآوری می‌کند.

۳- شاگردان راه‌حل‌های احتمالی را حدس می‌زنند و فرضیه‌سازی می‌کنند. در این مرحله شاگردان ناگزیر هستند به تفکر و هم‌اندیشی بپردازند.

۴- شاگردان باید اطلاعات و شواهد موجود را بررسی و تحلیل کنند و عواملی را که به پذیرش یا رد گمان‌ها منجر می‌شوند، مشخص کنند.

۵- نتیجه‌گیری، اساس این الگوست و شاگرد باید پیش‌بینی کند که نتایج به دست آمده، تا چه اندازه به موارد جدید قابل تعمیم است و اینکه او دانش به دست آمده را در حل مسائل به کار گیرد. در این الگو، همه شاگردان با همدیگر و نیز با معلم در ارتباط‌اند و نقش معلم، نقش مشاوره و راهنمایی است.

روش برخورد و زایش اندیشه‌ها (روشن‌سازی طرز تلقی)

شیوه برخورد افراد عمیقاً روی مؤثر بودن و رضایت شخصی‌شان اثر دارد. از این رو، طرز برخوردها جنبه مهمی از یادگیری احساس اجتماعی هستند. بسیاری از افراد شیوه برخورد را یک مسئله شخصی می‌پندارند ولی چنانچه افراد بتوانند آزادانه طرز برخوردهایشان را مورد بررسی

قرار دهند، ببینشی کسب می کنند که می توانند رفتار خویش را به سامان آورند و دریابند که شیوه برخورد هایشان ممکن است کیفیت عملشان را محدود سازد.

مراحل روش طرز تلقی

مرحله اول — خودسنجی: در این مرحله، فراگیران تلاش می کنند به پرسش های کتبی معلم به تنهایی و به طور خلاصه پاسخ دهند و توان فکری و نوشتن خود را در رویارویی و برخورد با موضوع و مسئله، بسنجند.

مرحله دوم — ارزشیابی و رتبه بندی فردی: معلم همان سؤالات مرحله اول را به صورت پرسش نامه چند گزینه ای (چهار، پنج، شش و ... گزینه ای) به فراگیران می دهد. هر فراگیر به صورت فردی گزینه ها را براساس مناسب ترین نظراتش رتبه بندی می کند. مناسب ترین نظر، در پرسش نامه ۵ گزینه ای رتبه ۵ و همین طور رتبه های دیگر ۴، ۳، ۲، ۱ تعیین می شود.

مرحله سوم: بررسی گروهی و یافتن مناسب ترین دیدگاه: افراد هر گروه به گروه خود باز می گردند، پس از نقد و بررسی، مناسب ترین گزینه را انتخاب می کنند، ممکن است در بین گروه، اختلاف دیدگاه برای یافتن مناسب ترین پاسخ وجود داشته باشد که کاملاً طبیعی است و موضوع مهم در چنین حالت، نوع مدیریت معلم یا رهبر گروه و تدبیر مناسب برای یافتن بهترین نظر است البته هدف اصلی همین است که این اختلاف دیدگاه ها و ناسازی نظرها به صورت آموزشی و علمی بررسی و حل شود و دانش آموزان هم چگونگی برخورد با نظرات مخالفان را در جمع خود تجربه کنند و تحمل شنیدن سخن دیگران را در خود پروراند و این تمرینی برای بهتر و با آرامش زیستن است.

مرحله چهارم: طراحی کارنما برای گزارش فرایند: معلم، در حالی که دانش آموزان مرحله سوم را اجرا می کنند، کارنما یا جدول گزارش را طراحی می کند این کارنما می تواند روی تخته یا برگه ای طراحی شود و در حقیقت شیوه نامه عملکرد گروه باشد.

مرحله پنجم: تدوین نقد و گزارش: در این مرحله، معلم با کمک گروه ها مناسب ترین پاسخ هرگزینه را بر پایه اکثریت آرا و بیان دلیل از طرف گروه ها و افراد، برمیگزیند و حتی معلم می تواند یک ستون آخر جدول را به بیان دیدگاه خود اختصاص دهد.

مهم ترین بخش این روش، تهیه سؤالاتی چند گزینه ای است که قابلیت درجه بندی دارند و دانش آموزان می توانند آنها را درجه بندی کنند، بهتر است سؤالات واگرا باشند تا دانش آموزان درجه بندی های متفاوتی را انجام دهند. دانش آموزان در مرحله نقد و بررسی از نظر خود دفاع می کنند و برای پندار و فرضیه خود، دلیل می آورند؛ هدف این روش هم آن است که دانش آموزان بتوانند

مهارت‌هایی چون: فرضیه‌سازی - خودارزشیابی - صحبت کردن - گوش دادن - دلیل آوردن - احترام به گروه - آزادی بیان و رأی‌گیری، در مرحله آخر - نقد کردن نظر دیگران و توانایی شنیدن دیدگاه ناساز و تحمّل نظر دیگران را بیاموزند.

— **روش پرسش و پاسخ:** همان‌طور که از نام این روش برمی‌آید، در این روش معلم پرسش‌های مناسبی را تهیه و تدارک می‌بیند و آنها را به گونه‌ای در کلاس به کار می‌گیرد که دانش‌آموزان به سمت اهداف برنامه و درس، هدایت شوند. در این روش، معلم می‌تواند پرسش‌هایی فی‌البداهه نیز برای تکمیل یادگیری طرح کند. نکته مهم این است که مدیریت و هدایت دانش‌آموزان و تنظیم زمان برای پاسخ به پرسش باید مورد توجه باشد.

این روش مهارت‌های گوش دادن، گفتن، نقد و تحلیل و حافظه شنیداری و قدرت بیان را تقویت می‌کند. چنانچه از نتایج بحث‌ها هم گزارشی تهیه شود به تقویت چهار مهارت زبانی خواهد انجامید.

درس هفتم و هشتم کتاب پایه هفتم بر همین بنیاد استوارند، البته باید توجه داشته باشیم که در پهنه آموزش مهارت‌های مکتوب زبان قرار داریم، بنابراین پرسش و پاسخ‌ها باید به شکل نوشتاری اجرا شود، به ویژه پاسخ‌ها حتماً باید از حالت گفتار به نوشتار درآید.

— **روش بحث گروهی:** در صورتی که پرسش و پاسخ از حالت دو طرفه بین معلم و دانش‌آموز یا دانش‌آموز و دانش‌آموز درآید و معلم موضوع مشخصی را در کلاس طرح کند تا دانش‌آموزان درباره آن با هم مشورت و اندیشه کنند؛ روش بحث گروهی به کار گرفته خواهد شد. این روش از جمله روش‌های فعال و مشارکتی در امر آموزش به شمار می‌رود؛ بنابراین، دانش‌آموزان در گروه‌های مختلف طبقه‌بندی می‌شوند و با هدایت معلم به بحث و گفت‌وگو می‌پردازند.

اهمیت این روش با توجه به ماهیت زبان و ادبیات فارسی زمانی روشن می‌شود که نمایندگان هر گروه نظر خود را بیان کنند و ضمن گوش دادن به اظهارات دیگر گروه‌ها، به نقد و تحلیل نیز تسلط یابند. گروه‌بندی مناسب، کنترل زمان، هدایت و رهبری گروه‌ها، طرح موضوعات مناسب و... از جمله شرایط اساسی برای به کارگیری این روش است.

توجه: از این روش در پاسخ به فعالیت‌ها هم می‌توان بهره گرفت اما به این نکته باید توجه داشته باشیم که در این درس، مرحله اندیشیدن و تفکر در باره موضوع به صورت همفکری، مشورت، رایزنی و هم‌اندیشی است ولی هنگامی که عمل نوشتن قرار است آغاز شود، کار گروهی تبدیل به کار فردی می‌شود و از اینجا به بعد هر کس مسئول سامان دادن ذهن و نوشته خود است و همین بخش

است که مبنای ارزشیابی خواهد بود.

– **روش قصه‌نویسی و نمایش خلاق:** در این دوره تحصیلی به ویژه در کتاب فارسی و آموزش مهارت‌های نوشتاری به خوبی می‌توان از نمایش و قصه‌نویسی، مناسب با سن نوجوانی استفاده کرد. برخی از دروس به گونه‌ای سازماندهی شده‌اند که با هدایت معلم می‌توان مفاهیم مورد نظر را به صورت عینی و محسوس به نمایش گذاشت.

این روش‌ها چنانچه با بحث و تبادل نظر و ارزشیابی در کلاس توأم شود، می‌تواند عالی‌ترین اهداف آموزش این درس‌ها را محقق کند. بخشی از این اهداف عبارت‌اند از: ایجاد برقراری ارتباط انسانی و عاطفی، نظم‌بخشی به افکار و گفتار، پرورش قوه تفکر، استنتاج، رشد و شکوفایی خلاقیت و استعدادهای زبانی و ادبی.

برای اجرای عملی و کاربردی این روش بهتر است یک متن داستانی را براساس عناصر زیر کالبد شکافی کنیم. به کارگیری این روش در نوشتن و یا اجرای نمایش و پذیرفتن نقش‌ها هم شیوه بررسی ساختار و محتوا را آموزش می‌دهد و هم دانش‌آموزان یاد می‌گیرند که خودشان هم در تولید چنین متن‌هایی این عناصر و چارچوب را رعایت کنند:

– شخصیت یا شخصیت‌ها

– زاویه دید

– زمان داستان

– مکان داستان

– رویدادهای مهم

– درونمایه و محتوای اثر.

– **روش مشاهده و گردش علمی:** در این روش معلم برای آشنایی بیشتر دانش‌آموزان با آثار تاریخی و ادبی و زبانی آنها را به بیرون از کلاس می‌برد تا از نزدیک به مشاهده بپردازند. دانش‌آموزان با توضیح و توصیف دیده‌ها و شنیده‌های خود به صورت گفتاری و نوشتاری به پرورش و تقویت مهارت‌های زبانی و ادبی خود نایل می‌شوند. می‌توان از آنها خواست تا گزارش تهیه کنند، یادداشت‌برداری نمایند، اطلاعات به دست آمده را طبقه‌بندی کنند و زیبایی‌های مشاهده شده را وصف نمایند و یا آنها را به تصویر بکشند تا بدین ترتیب به پاره‌ای از مهارت‌های نگارشی تسلط پیدا کنند. این روش برای تمرین خوب دیدن و تربیت سواد دیداری و تقویت توانایی تبدیل دیده‌ها به نوشته، بسیار مناسب است.

— روش داوری، ارزشیابی یا قضاوت عملکرد: در این روش، کسب درک روشنی از سنجه‌ها یا معیارها، آنان را قادر می‌سازد تا کیفیت کار خویش را مورد قضاوت قرار دهند. در این صورت می‌توانند تا حدودی از ارزیابی کارشان از سوی دیگران بی‌نیاز شوند. سپس هر شخص کار خویش را ارائه می‌دهد. اعضای گروه، کار هر فرد را با دیگری و با معیارهایی که فراگرفته‌اند، مقایسه می‌کنند. هر فرد، انتقادهایی را که به کارش شده است، دریافت می‌کند؛ مثلاً معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد تا ویژگی‌های یک نوشته خوب را بیان و جمع‌بندی کنند. پس از بیان نظرهای مختلف گروه‌ها، معلم معیارهای علمی را ارائه می‌دهد و بدین ترتیب آنها عملکرد خود را مورد تجدید نظر و ارزیابی قرار می‌دهند.

از این روش در تمرین سه فعالیت‌های نوشتاری می‌توان بهره گرفت. مبنای داوری در هر درس، سنجه‌های ذکر شده در همین فعالیت‌هاست. این تمرین، در حقیقت فرصتی است برای آشنایی عملی دانش‌آموزان با موضوع نقد و نقدنویسی. البته چون در هر درس سنجه‌های نقد به روشنی تدوین شده است، انتظار می‌رود هر نوع نقد و نظری با ارائه دلیل و مبتنی بر یکی از معیارها باشد و از کلی‌گویی‌های بدون معیار باید دانش‌آموزان را پرهیز داد.

روش‌ها و شگردهای مناسب برای عناصر سازه‌ای یک واحد درسی

- متن و تصویر
- ◆ پرسش و پاسخ
- ◆ روشن سازی طرز تلقی
- ◆ بحث گروهی
- ◆ بارش فکری
- فعالیت نوشتاری شماره یک
- ◆ پرسش و پاسخ
- ◆ بحث گروهی
- فعالیت نوشتاری شماره دو
- ◆ بدیعه پردازی
- ◆ روش خوشه‌ای (نوشتن طبیعی، نوشتن در یک دقیقه)
- ◆ ارتباط اجباری
- ◆ نقشه ذهنی
- ◆ اسکمپر
- ◆ کاج
- فعالیت نوشتاری شماره سه
- ◆ ارزیابی عملکرد
- ◆ بحث گروهی

درست نویسی

◆ پرسش و پاسخ

◆ بحث گروهی

مثل نویسی

◆ بدیعه پردازی

◆ روش خوشه‌ای

◆ ارتباط اجباری

◆ نقشه ذهنی

◆ اسکمپر

◆ روش‌های مبتنی بر تفکر موازی

◆ کاج

حکایت نگاری

◆ روش‌های ساده نویسی

تصویر نویسی

◆ بدیعه پردازی

◆ روش خوشه‌ای

◆ ارتباط اجباری

◆ نقشه ذهنی و . . .

ارزشیابی درس آموزش مهارت‌های نوشتاری (نگارش و انشا)

مقدمه

ارزشیابی یکی از عناصر بسیار مهم برنامه درسی است که تنها به پرسش‌های کلاسی یا آزمون‌های پایانی محدود نمی‌شود. وقتی که محصول برنامه درسی به شکل بسته آموزشی در اختیار مخاطبان و مجریان قرار گرفت، انتظار می‌رود معلمان به منظور اطمینان از میزان تحقق اهداف برنامه، از آزمون‌ها و شیوه‌های متنوع، برای ارزشیابی استفاده کنند. پیشنهاد می‌شود در انتخاب شیوه‌های ارزشیابی اصول زیر رعایت شود:

۱- شیوه ارزشیابی باید با اهداف آموزشی و سایر عناصر برنامه، متناسب باشد و معلوم کند که هر کدام از شیوه‌ها و مهارت‌ها چه دانش، مهارت و نگرشی را می‌سنجد.

۲- شیوه ارزشیابی باید با رویکرد برنامه تناسب داشته باشد، مثلاً در برنامه‌ای که فعالیت محور و مهارتی است، شیوه‌های ارزشیابی در عین توجه به فرایند آموزش، نتیجه و میزان کسب مهارت آموزشی را نیز مورد توجه و سنجش قرار می‌دهد.

۳- شیوه انتخاب شده، نسبت به سایر شیوه‌ها، کارایی بیشتری داشته باشد.

۴- به تناسب ماهیت اهداف و سایر عناصر برنامه از شیوه‌های متنوع، استفاده شود.

برای ارزشیابی از میزان تحقق اهداف برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی دوره اول متوسطه، جهت‌گیری‌های متنوعی قابل طرح است. در این برنامه با توجه به اصول و مبانی آموزش زبان و ادبیات فارسی و نیز اهمیت برخی روش‌های ارزشیابی در این درس به اصول زیر تکیه و تأکید می‌شود:

۱- ارزشیابی از مهارت‌های خوانداری زبان

۲- ارزشیابی تلفیقی از مهارت‌های نوشتاری زبان

۳- ارزشیابی از فرایند آموزش و فعالیت‌های دانش‌آموزان

۴- ارزشیابی مستمر (تکوینی) در کنار ارزشیابی پایانی

با توجه به ماهیت برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی و نیز نوع ارزشیابی حاکم بر آموزش، برای ارزش‌یابی این درس، روش‌های زیر پیشنهاد می‌شود:

۱- آزمون کتبی

۲- آزمون شفاهی

۳- مشاهده رفتار

برای استفاده درست از روش‌های فوق و رعایت رویکردهای ارزشیابی در این برنامه، از ابزارهای زیر می‌توان بهره گرفت:

- ۱- آزمون کتبی شامل سؤالات تکمیل کردنی، پاسخ کوتاه، انشا و... از ریزمهارت‌های نوشتاری.
- ۲- آزمون شفاهی شامل پرسش‌های شفاهی از مهارت‌های گوش دادن، سخن گفتن، خواندن، درک متن و ریزمهارت‌های خوانداری (لحن، تکیه و...).
- ۳- چک لیست، ابزار اندازه‌گیری عملکرد دانش‌آموز در مهارت‌های ارتباطی، توانایی‌های ذهنی، شرکت در فعالیت‌های گروهی و مهارت‌های شفاهی زبان.

جدول ساعات و مواد درسی زبان و ادبیات فارسی دوره اول متوسطه			
ساعات	مواد درسی	نوع آزمون و ارزشیابی	
۲	۱- خواندن فارسی و درک متن	شفاهی - کتبی	
	۲- املا فارسی	کتبی	
۲	۳- آموزش مهارت‌های نوشتاری (نگارش و انشا)	کتبی	
۴			

شیوه‌نامه ارزشیابی «کتاب آموزش مهارت‌های نوشتاری»

دوره اول متوسطه

ارزشیابی آزمون‌های مستمر و پایانی درس آموزش مهارت‌های نوشتاری (نگارش و انشا)،

به شرح زیر است:

✳ آموزش مهارت‌های نوشتاری (نگارش و انشا): کتبی (۲۰ نمره)

ارزشیابی این درس در دو بخش صورت می‌گیرد:

الف) ارزشیابی فرایندی (مستمر) (ب) ارزشیابی پایانی

الف) ارزشیابی فرایندی (مستمر)، (۲۰ نمره)

ارزشیابی فرایندی، ارزشیابی عملکردی است که هم‌زمان با پیشرفت فرایند «یاددهی - یادگیری»

و دقیقاً مبتنی بر آموزه‌های کتاب درسی صورت می‌گیرد؛ یعنی معلم پس از آموزش درس و به محض ورود به فعالیت‌های نگارشی ارزشیابی را آغاز می‌کند.

ارزشیابی فرایندی در دو بخش و مبتنی بر موارد زیر است:

این تمرین‌ها در پی سنجش و تقویت توانایی بازشناسی دانش‌آموزان است.	بازشناسی (تشخیصی) (تمرین شماره ۱ هر درس)	۱- مهارت نوشتن (نمره ۱۸)
اهداف آموزشی این تمرین‌ها، تقویت توانایی مهارت نوشتن براساس آموزه‌های هر درس است.	آفرینش (تولیدی) (تمرین شماره ۲ هر درس)	
هدف این تمرین‌ها پرورش توانایی مهارت نقد و تحلیل نوشته‌ها، براساس سنجه‌های کتاب است.	داوری (تحلیلی) (تمرین شماره ۳ هر درس)	
تصویرنویسی با هدف بالا بردن دقت در نگاه و درک عناصر بصری و در نهایت، تقویت مهارت نوشتن، طراحی شده است.	تصویرنویسی (انشای آزاد)	
در بازنویسی حکایت، تأکید بر بازنویسی به زبان ساده و ساده‌نویسی.	بازنویسی حکایت	
در این بخش، بازآفرینی، گسترش دادن و افزودن شاخ و برگ به اصل مثل مورد تأکید است.	گسترش مثل	
درست‌نویسی‌ها با هدف آموزش هنجارهای نوشتن و آشنایی با کاربرد درست واژگان نوشتار معیار در ساختار کتاب، گنجانده شده‌اند.	درست‌نویسی	

* یادآوری: هیچ یک از این عناصر و فعالیت‌ها به تنهایی موضوع آموزش و ارزشیابی نیستند؛ بلکه همه در خدمت تقویت توانایی نوشتن هستند. بنابراین پیشرفت دانش‌آموزان در مهارت نوشتن، هدف اصلی است.

در این بخش، به دلیل پیوستگی مهارت‌های زبانی، مهارت خواندن متن تولیدی از سوی دانش‌آموزان ارزشیابی خواهد شد؛ یعنی لازم است هر دانش‌آموز، توانایی خوانش صحیح نوشته خود را با رعایت مهارت‌های خوانداری (تکیه، لحن، کش‌های آوایی و...) داشته باشد.	۲- مهارت خواندن (۲ نمره)
---	-----------------------------

ب) ارزشیابی پایانی (۲۰ نمره)

بر پایه رویکرد اصلی این برنامه که «آموزش مهارت‌های نوشتاری» است. همه عناصر سازه‌ای و محتوایی کتاب به دنبال پرورش «مهارت نوشتن» هستند؛ بنابراین تمام آموزه‌های درس، فعالیت‌های نگارشی، تصویرنویسی یا انشای آزاد، بازنویسی حکایت و گسترش مثل، نهایتاً باید به تولید یک متن مناسب بینجامد که کم و بیش همه نتایج آزمون فرایندی را دربرگیرد؛ این نتایج در هر نوبت و در قالب آزمون پایانی ارزشیابی می‌شود.

در ارزشیابی پایانی چند موضوع تعیین می‌شود تا دانش آموز یک موضوع را برگزیند و درباره آن، متنی بنویسد.

نوشته دانش آموز، بر پایه سنجه‌های زیر، ارزشیابی می‌شود.

شیوه نامه ارزشیابی پایانی «آموزش مهارت‌های نوشتاری» پایه هفتم و هشتم		
نمره	موضوع	
۲	الف) ساختار	
۲	۱- ساختار بیرونی (داشتن مقدمه، تنه، نتیجه) ۲- ساختار زبانی (زبان نوشته ساده، جمله‌ها کوتاه)	
۲	۱- خوش آغازی (جذابیت و گیرایی - نشان دادن نمایی کلی از محتوای نوشته)	
۳	ب) محتوا	
۳		۲- پرورش موضوع
۳		۳- سیر منطقی نوشته : (بیان ساده و صمیمی - بیان احساس متناسب با موضوع)
۳	۳- خوش فرجامی (جمع بندی مطالب - تأثیرگذاری و تفکر برانگیز بودن)	
۱	ب) هنجارهای نگارشی	
۱		۱- نشانه‌های نگارشی (نشانه گذاری به تناسب آموخته‌ها و نیازهای متن)
۱		۲- املائی و اژگان (نداشتن غلط املائی)
۱	۳- پاکیزه نویسی (حاشیه گذاری و حُسن سلیقه)	

محاسبه نمره نهایی : حاصل جمع میانگین ارزشیابی فرایندی (مستمر) و ارزشیابی پایانی است.
 $(20 + 20 = 40 \div 2 = 20)$